

Ver- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerin “Lütuf ve Şükran İfadesi” Olarak Kullanımı Üzerine -Japonca ve Türk Lehçeleri Karşılaştırmalı-*

Zeynep Gençer**

Özet: Bu çalışmada, Eski Türkçe döneminden başlamak üzere, çağdaş Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesinde görülen, tezlilik tasvirî fiili olarak adlandırılan ve tezlilik, beklenmezlik, kibar emir ve kolaylık gibi anlam ve kullanım çeşitliliği bulunan ver- yardımcı fiili ile kurulmuş olan birleşik fiiller üzerinde durulmuştur. Bu fiiller, Japonca ile karşılaştırılarak yapı ve işlev bakımından ortak ve farklı noktaları ele alınmış, yapılmış olan karşılaştırmalar sonucunda söz konusu fiillerde tezlilik, kolaylık, beklenmezlik anlamlarının yanında lütuf ve şükran anlamlarının varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. fiil+p+ver yapıları birleşikler ile fiil+(y)I ver yapısında olan birleşik fiillerin cümleye kattığı anlam farklılıklarının Japonca ile Türkiye Türkçesi ve diğer Türk lehçelerinde paralellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: -I ver-, tezlilik tasvirî fiili, lütuf şükran ifadeleri, birleşik fiil, onkeihyougen, jujuhyougen

On the Benefactive Function of Verb –(y)I / -(I)p ver- in Modern Japanese And Turkic Languages

Abstract: In this paper, we studied on the compound verbs which has been formed by -(y)I /p ver- and it's function as benefactive in the sentences. This descriptive verb can be seen from the earlier periods of Turkish up to now and we analyzed the structures verb+(y)I / p ver- in old Turkish dialects and modern Turkic dialects. Besides, we made a comparison between Japanese and mentioned dialects and tried to figure out the differences and the similarities between Japanese and contemporary Turkish dialects. As a result of this study, we observed that there are considerable similarities both in Japanese and most of contemporary Turkish dialects.

Key words: descriptive verbs, benefactive, compound verb, onkeihyougen, jujuhyougen

* Bu makale, 19-25 Nisan 2010 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi'nde sunulmuş olunan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir. Daha önce başka bir yerde yayımlanmamıştır.

** Türk Dili Okutmanı, Pamukkale Üniversitesi, gencerezneyep@gmail.com

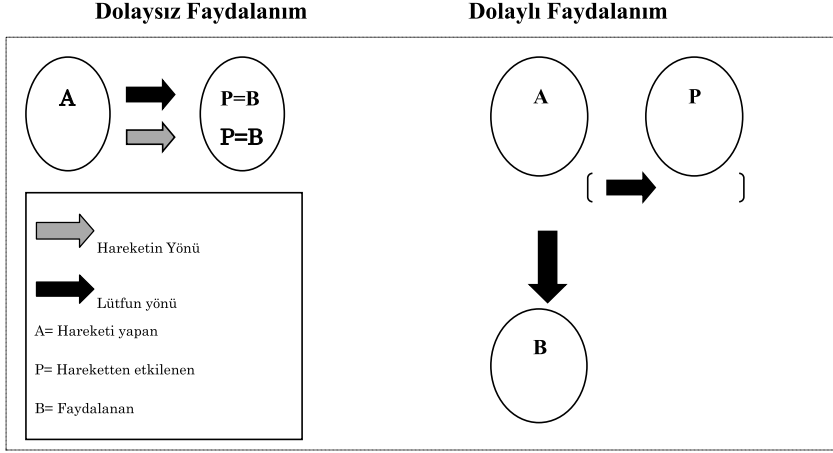
1. Giriş

Dilbilgiselleşme, belirli bir anlamsal içerik taşıyan sözcüklerin zamanla bu içeriği yitirerek daha çok dilbilgisel işlevler yüklenir biçime geçmesi olarak tanımlanmaktadır (Hengirmen 1999; Demirci 2008). Bugün Türkiye Türkçesinde birleşik fiiller konusu ele alındığında *fiil + zarf-fiil eki + fiil* yapısında elde edilen birleşikler özel birleşik fiilleri oluşturmaktadır ve bu yapıların ikinci unsurunu oluşturan yardımcı fiilde yoğun dilbilgiselleşme gözlemlenir. Çalışmanın konusu olan *ver-* yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiiller gramerimizde tezlik fiili olarak ele alınmaktadır (Gencan 2001; Hacıeminoğlu 1991; Banguoğlu 2000; Ergin 1993; Hengirmen 2005). Tezlik fiili olarak adlandırılan bu yapıda ilk fiil, ikinci fiile bir zarf-fiil eki aracılığıyla bağlanmakta ve ikinci fiil *ver-*, asıl anlamını kaybederek, cümleye tezlik, anilik, kolaylık ve beklenmezlik anlamları katmaktadır. Türkiye Türkçesinde yapılan çalışmalarda bu yapının farklı görevleri ele alınmış, konuşma dilinde “bir başkası yararına yapma” işlevini yerine getirmesinde vurgunun ayırt edici olduğu saptanmıştır (Demir 1994: 83-94). Ayrıca Tulu (2008), aslında *ver-* yardımcı fiilinin, tezlik, çabukluk, kolaylık yanında, özne lehine işlev taşıyan veya rica ifadesini yerine getiren bir tasviri fiil olduğunu belirtmekte ve bunu en azından Türkiye Türkçesindeki ağızlar için söylenebileceğini savunmaktadır. Yaptığımız incelemeler sonunda *-i ver-* yapısının bu işlevi bize göre *lütuf ve şükran ifadesi* olarak adlandırılmalıdır. Çalışmamızda yapının, konuşma dili dışında, yazı dilinde de lütuf ve şükran bildirme görevini saptamak için önce Eski Türkçe, ardından Türkiye Türkçesi ve son olarak da çağdaş lehçelerden örnekler incelenmiştir. Örnekleri incelerken Shibatani (1996)’nin “give şeması” olarak adlandırdığı ve Japonca karşılıklı alıp verme ifadelerinde (*jujuhyogen*) yararlanmanın (*onkeihyougen*) olup olmadığını ölçmek için ortaya koyduğu aşağıdaki üç şart dikkate alınmıştır. Ayrıca faydalanım konusunda Yamada (2004)’nin aşağıdaki “give şeması” Shibatani (1996)’nin faydalanım ifadesi oluşturma şartları ile örtüşmektedir.¹

- İşi, hareketi yapmanın varlığı
- İşten, hareketten etkilenenin varlığı (faydalanana aynı varlık olabilir)
- Faydalanana nesne geçişi (soyut kavramlar için de geçerlidir)

(Shibatani 1996: 186)

¹ Shibatani ve Yamada’nın adı geçen eserlerinde karşılıklı alıp verme ifadelerinde hangi durumlarda lütuf ve şükran ifadelerinin ortaya çıktığı ispatlanmaya çalışılmıştır.

(Yamada 2004: 30)

1.1. Amaç

Bu çalışmada, Eski Türkçe döneminden başlamak üzere, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Türkiye Türkçesinde görülen, *tezlik tasvirî fiili* olarak adlandırılan ve “*tezlik, beklenmezlik, kibar emir ve kolaylık*” gibi anlam ve kullanım çeşitliliği bulunan *ver-* yardımcı fiili ile kurulmuş olan birleşik fiiller üzerinde durulacaktır. Bu fiiller Japonca ile karşılaştırılarak yapı ve işlev bakımından ortak ve farklı noktaları ele alınacak, yapılacak olan karşılaştırmalar sonucunda söz konusu fiillerde “*tezlik, kolaylık, beklenmezlik*” anlamlarının yanında “*lütuf ve şükran*” anlamlarının varlığı üzerinde durulacaktır. Amacımız, Altay tipi dillerden olduğu varsayılan Japonca ile Türk dillerindeki *ver-* ile kurulan birleşik fiillerdeki dilbilgiselleşme derecesi ile bunların cümleye kattığı *tezlik* ve *lütuf-şükran* anlamlarının arasındaki bağı ortaya koymaktır.

1.2. Yöntem

Johanson’a göre dilbilgisel ögeler, akraba olmayan veya tipolojik açıdan farklı diller arasında da ödünçlenebilir ve dillerdeki ilişkiye bağlı değişimler son derece derin olabileceği gibi dil yapısının her basamağıyla da ilgili olabilir. Ancak en yoğun etkileşimde bile dillerin değişmeden kabilen ögeleri olduğundan bahseder ve bir *dayanıklılık çizelgesi* oluşturur. Bu çizelgeye göre kesin olmamakla birlikte en dayanıklı birimler; dilbilgisi kategorileri yani durum, aspekt-zaman, kip, sesler, sözcük dizimi, morfosentaktik değişimler, dilbilgisi paradigmaları ve temel söz varlığıdır (Johanson 2007: 13, 14). Bu verilerden hareketle çalışmada, yine Johanson’un ifadesiyle Türkçenin en tutucu, ödünçlenmeye en dayanıklı olan kısmı fiilleri yapı ve işlev açısından Japonca ile karşılaştırma yöntemine gidilmiştir.

1.3. Çalışmanın Önemi

Bu çalışmanın genelde karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına, özelde ise karşılaştırmalı Japonca ve Türkçe çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Japoncada *ageru* / *yaru*, *kureru* (ver-) Yardımcı Fiili

Japoncada *vermek* eylemi, nesneyi verenin ve alanın toplumsal konumuna aynı zamanda transfer edilen nesnenin hareket yönüne göre iki ayrı kelimeyle karşılanmaktadır. Bunlardan biri *yaru(ageru)* fiili olup, eğer nesne konuşan kişiden çıkıyorsa kullanılır. *yaru* daha çok konuşmacıyla alışverişte bulunan kişiler arasında statü farkı yoksa ya da veren kişi alan kişiden daha üst konumdaysa kullanılır. Ayrıca cansız varlıklara ya da hayvanlara bir şeyler verildiğini söylerken de yine *ageru* değil *yaru* fiili kullanılır. Japoncada konuşmacı iki kişi arasında gerçekleşen bir nesne transferinde taraf değil, sadece tanıkta *yaru* fiilini kullanır. *Verme* eylemini karşılamak için kullanılan diğer bir fiil de *kureru* dur. Konuşmacı, kendisine bir şey verilen kişi ise bunu başka birine aktarıırken *kureru* fiilini kullanır. Bunların dışında nesne transferlerinde *morau* (al-) fiili de kullanılmaktadır ancak konumuz *ver-* fiili olduğu için *morau* (al-) üzerinde durulmayacaktır. Aşağıda öncelikle Japoncada *ver-* fiilinin ana fiil olarak kullanımı, daha sonra yardımcı fiil olarak kullanımıyla ilgili örnekler verilecektir. Yardımcı fiil olarak kullanımında tıpkı çağdaş Türk lehçelerinde olduğu gibi iki farklı birleşim karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi *fiil+renyoukei(zarf-fiil eki)+ ver-*, diğeri ise *fiil+tekei(zarf-fiil eki)+ ver-* birleşimidir. *Renyoukei* (TT'de *-(y)I* zarf-fiil eki) ile birleşenlerde dilbilgiselleşme düzeyinin yüksek olduğu, *tekei* (TT'de *-p* zarf-fiil eki) ile birleşenlerde gramerleşme düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, *renyoukei*'li birleşmelerde *ver-* yardımcı fiili ana fiilin tarzını (tezliğini, tamamlanmışlığını) ön plana çıkarırken, *tekei*'li birleşmelerde *ver-* yardımcı fiili asıl anlamını korumakta ve bir nesne transferi (soyut veya somut) gerçekleşmektedir.

• *ageru* / *yaru* A→B (lütuf)

(1)	<i>Watashi</i>	<i>wa</i>	<i>Taro</i>	<i>ni</i>	<i>hon</i>	<i>wo</i>	<u><i>age-</i></u>	<i>ta.</i>
	Ben	ö.i.	Taro	y.d.	kitap	n.i.	<i>ver-</i>	<i>çmş.z.</i>
	“Ben Taro’ya kitap(1) verdim.”							
(2)	<i>Watashi</i>	<i>wa</i>	<i>hana</i>	<i>ni</i>	<i>mizu</i>	<i>wo</i>	<u><i>yat-</i></u>	<i>ta.</i>
	Ben	ö.i.	çiçek	y.d.	su	n.i.	<i>ver-</i>	<i>çmş.z.</i>
	“Ben çiçeğe su verdim.”							

(1)'de “watashi” (ben) A olup, “Taro” ise B'dir. Okun yönünün A'dan B'ye olması nesne geçişinin A'dan B'ye olduğuna işaret etmektedir.

(2)’de de aynı durum söz konusudur. Nesne “watashi” (ben)’den “hana” (çiçek)’ya geçmektedir. Her iki durumda da nesne geçişiyle birlikte bir lütfun da gerçekleştiğini görmekteyiz.

• **Kureru** A←B (şükran)

- (3) *Taro Ga watashi ni hon wo kure- ta.*
Taro ö.i. ben y.d. kitap n.i. ver- geçmiş.z.
“Taro bana kitap verdi”

(3)’te okun yönünün B’den A’ya doğru olması, nesne geçişinin B’den A’ya olduğunu göstermekte; yani konuşmacı durumundaki A, kendisine bir şey verildiğini, dolayısıyla bir lütufta bulunulduğunu şükran duygusuyla ifade etmektedir. Örneklerde görüldüğü gibi Japoncada *ver-* fiili, konuşmacıya göre “*ageru / yaru*” ya da “*kureru*” ile ifade edilmekte ve seçilen fiile göre ifade, şükran ya da lütuf bildirmektedir. Bu durum *ageru / yaru, kureru*’nun ana fiil olarak kullanıldığı cümlelerde böyledir. Nesne transferi dışındaki durumlarda *ver-* bu kez yardımcı fiil olarak başka bir fiille birleşip “*jujuhyogen*” dediğimiz ifadeleri oluşturur. Japoncadaki nesne transferini karşılayan bu asıl fiiller, yardımcı fiil olarak kullanıldıklarında sadece somut kavramların değil, soyut kavramların da transferini bildirirler. Örneğin:

- (4) *Hanako wa watashi ni hon wo yon- de kure- ta.*
Hanako ö.i. ben y.d. kitap n.i. oku- z.f.e. ver- geçmiş.z.
“Hanako bana kitap okuyuverdi.”

(4)’te ana fiil *yomu-* (TT. oku-), *-te* (TT. -p) formuna girerek yardımcı fiille bağlanır. Görmüş olduğumuz örnekte Hanako kitabı okuyandır. Kendisine kitap okunan ise “*watashi*”dir. Bu cümleyi Türkçeye aktarırken “*Hanako bana kitabı okuyup verdi*” şeklinde aktardığımızda önce okuma eylemi gerçekleşmekte, ardından verme eylemi gerçekleşmektedir ve bu da yanlış bir aktarımdır. Anlatılmak istenen kitabın transferi değil, kitap okuma işidir. Bu işe karşı duyulan şükran duygusu ise *kureru* fiiliyle ifade edilmektedir.

- (5a) *Hanako wa Taro ni hon wo yon- de age- ta.*
Hanako ö.i. Taro y.d. kitap n.i. oku- z.f.e. ver- geçmiş.z.
“Hanako Taro’ya kitap okuyuverdi.”

(5)’te kendisine kitap okunan Taro, kitabı okuyan ise Hanako’dur. Konuşan ise Hanako’nun Taro’ya kitap okuma lütfunda bulunduğunu belirtmek istediği için *ageru* yardımcı fiilini kullanmıştır. Konuşmacı kendine taraf seçmeyip sadece durumu aktarsaydı cümle şu şekilde karşımıza gelecekti:

- (5b) *Hanako wa Taro ni hon wo yon- da.*
 Hanako ö.i. Taro y.d. kitap n.i. oku- gçmş.z.
 “Hanako Taro’ya kitap okudu”

Bu örneklerde görüldüğü üzere işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen (*somut veya soyut*) üçlüsü cümle içinde eksiksiz olarak yer almaktadır ve Shibatani’nin tezi desteklenmektedir. Bundan sonraki kısımda ele alınacak tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde de *lütuf şükran işlevinin* tespiti için cümlelerde bu üçlü aranacaktır. Ancak Japonca ve diğer Türk lehçeleri arasındaki bu paralel yapıyı daha iyi görebilmek adına *renyoukei* ile birleşen fiilleri ve bu fiillerdeki gramerleşme düzeyleriyle birlikte ortaya çıkan yeni anlama da değinmek gerekmektedir.

Nihongo Bunkei Ziten (NBZ) (Japonca Dilbilgisi Sözlüğü)’de, *fiil+renyoukei+ageru* yapısının iki işlevinden bahsedilir. İlk işlevi; bir şeyi yukarı doğru kaldırmak, sunmak, vermek ve bundan hareketle mecazî olarak yükseltmek olarak verilmektedir. İkincisi ise hareketin tamamlanıncaya kadar yapıldığını, *yaz-, ör-* gibi kılımlı itibarıyla süreç bildiren fiillerle birleşiminde ise tamamlanmışlık görünüşü (*aspect*) bildirmesi işlevinden bahsedilir (NBZ 2007: 7). (6), (7), (8) ve (9) NBZ’den alınmıştır ve *ver-* yardımcı fiili ana fiile *renyoukei* ile bağlanmıştır.

- (6) *Otoko wa ookina iwa wo karugaru-to mot(su) ĭ age ta.*
 adam ö.i. büyük kaya n.i. hafif hafif-çe kaldır- z.f.e. ver- gçmş.z.
 “Adam büyük / koca kayayı kolayca kaldırıverdi.”
- (7) *Sensei ni manga no hon wo tor(u) ĭ age rare ta.*
 Öğretmen y.d. manga i.d. kitap n.i. al- z.f.e. ver- edilgen gçmş.z.
 “Öğretmen manga kitabını alıverdi”. (Manga kitabını öğretmene kaptırdım)
- (6) ve (7)’de Japonca yapının TT’deki anılık / beklenmezlik, kolaylık bildirme işlevleriyle örtüştüğü gözlemlenmektedir.

- (8) *Kare wa genkouyoushi 500 mai no Shousetsu wo*
 O ö.i. taslak 500 sayfa i.d. Roman n.i.
ikki-ni kak(u) ĭ age ta.
 bir solukta yaz- z.f.e. ver- gçmş.z.
 “Beş yüz sayfalık roman taslağını bir solukta yazıverdi.”
- (9) *Keiji wa hannin wo roopu-de ugoki Dekinai*
 polis ö.i. hırsız n.i. iple hareket Edemez
you-ni shibar(u) ĭ age ta
 şekilde bağla- z.f.e. ver- gçmş.z.
 “Polis, hırsızla iple hareket edemeyeceği şekilde bağlayıverdi”.

(8)'de görüldüğü üzere yapı, *ikkini (bir solukta)* zarfıyla da pekiştirilerek eylemin çabucak yapıp tamamlandığını belirtmekte ve bu işlev TT'deki *fiil+i ver-* yapısının tezlik bildirme işleviyle örtüşmektedir. (9)'da ise hareketin tamamlanıncaya kadar yapıldığı, diğer bir ifadeyle *shibaru (bağla-)* eyleminin bitmişliği belirtilmektedir.

3. Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerinde *ver-* Yardımcı Fiili

3.1. Eski Türkçede *bir-* Yardımcı Fiili

Eski Türkçede *bir-* fiili ile kurulan birleşik fiillerin cümleye, bir başkasının yararına yapma anlamı kattığı bilinmektedir (Gabain 2000; Tekin 2000; Erdal 2004). Dönem eserleriyle ilgili yapılan çeşitli çalışmalardan (Hacıeminoğlu 1996; Ercilasun 1984; Toprak 2005) Ercilasun (1984), işi yapanın bayat, tengri, dünya, ödelek, ana-ata, müşavir gibi üstün ve kudretli kimseler olduğunu vurgulamıştır. Öne sürülen bu fikir dikkatle incelendiğinde kudretli faillerin belirtilen işleri yapmış olmaları, o faillerin lütfü sonucu kolaylığın ortaya çıkmış olması düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Gökçe, *ver-* yardımcı fiilinin iki farklı (*A+VER* ve *B+VER*) şekilli birleşimlerini tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri ile günümüz Anadolu ağızlarında gramerleşme süreci açısından ele almış, *A+ver-* ve *B+ver-* yapılarının *yarar kılınışı*, *bitmişlik*, *tezlik* vb. kılınış türlerini işaretlediğini belirtmiştir (Gökçe 2013: 85-102). Bayraktar (2001), bu tasvir fiilinin tarihî gelişimini; *-A ber-* (Orhun Türkçesi), *-A bir-* (Karahanlı, Harezmi, Eski Kıpçak Türkçesi), *-A vir-* (Eski Anadolu Türkçesi); *-(y)I ber-* (Orhun Türkçesi), *-(y)U bir-* (Eski Uygur Türkçesi), *-(y)I bër-* (Karahanlı Türkçesi); *-(y)U bër-* (Harezmi Türkçesi), *-(y)I bër-* (Eski Kıpçak Türkçesi), *-(y)I vir-* (Eski Anadolu Türkçesi), *-(y)I ver-* (Türkiye Türkçesi) şeklinde vermektedir. Orhun Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinden aldığımız örnekler ve lütuf şükran işlevleri aşağıdaki gibidir:

Orhon Yazıtları

(10) T G8 *k(a)g(a)n[ı)m: b(ä)n] öz(ü)m: bilgä tunyukuk: öt(ü)ntük ötünç(ü)m(i)n: (e)ş(i)dü b(e)rti:*

“Kağanım,(benim) kendimin, Bilge Tunyukuk’un arz ettiğim ricamı dinleme lütfunda bulundu.” (Tekin 1994: 7)

(11) BK G10 *türük(ü)me: bod(u)n(u)ma: y(e)g(i)n: (a)nça k(a)zg(a)nu : birt(i)m.*

“Türklerime (ve) halkıma daha iyi bir şekilde öylece kazanıverdim.” (Tekin 2010: 68-69)

Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Hikâyesi

(12) XIII.2. *atlıg-lar inçâ tep ötünti öñi öñi kazganç kalmak ayu berdi-lär.*

“Unvanlı kişiler şu şekilde konuştular: kazanç elde etmesi için ona çeşit çeşit yol gösterdiler.” (Hamilton 1998: 32,33)

Yukarıdaki üç örnekte de failerin yaptıklarının başkası yararına olduğu açıkça görülmekte olup, ilk iki cümlede bu durum kendini birleşik fiille gösterirken son cümledeki aktarımda “için” edatının kullanılmasıyla daha da netlik kazanmaktadır.

Kutadgu Bilig

(13) *könilikte azmış özüm ay uluğ / ayu birding emdi könilik yoluğ*

“Ey ulu, ben doğruluktan ayrılmışım / Sen şimdi o yolu bana gösterdin” (Arat KB 5400, 2008: 904,905)

(13)’te eserin orijinalinde birleşik fiil kullanılırken, Türkiye Türkçesine aktarımda kullanılmamış ancak yapılan iş, yani karşı tarafa aktarılan, bu işi yapan ve bundan etkilenenin varlığı üçlünün, aktarımda korunmuş olması anlamda değişikliğe neden olmamıştır. Bu nedenle (9)’da *-bir-*’in şükran ifadesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Gökçe, Arat (1979)’dan naklen, yarar kılınışı işaretleyen *B+ber-* yapısının Karahanlı Türkçesi metinlerinden Kutadgu Bilig’de tanıklanamadığını, *al-*, *sun-* ve *kol-* fiillerinin yer aldığı dört örnekte ise *B+ber-* yapısının yarar kılınışı değil, basit anlamda bir karma yüklem yapısı “alıp verdi” gösterdiğini öne sürmektedir (Gökçe 2013: 85-86). Ancak biz, daha önceki çalışmamızda (Gençer 2011: 84-85) tanıkladığımız *-(X)p bir-* yapıları beş örnekte, ifadenin lütuf şükran bildirebilmesi için Shibatani (1996)’nin “give şeması”ndaki gerekli şartları sağladığını düşünmekteyiz. Bu beş örnek aşağıdaki gibidir:

(14) *kolup birmegü nengni kolma küçün, / tilep bolmagu neng tileme küçün*

“Dilemekle alınmayacak şeyi zorla dileme; / Aramakla bulunamayacak şeyi zorla arama” (Arat KB 3830, 2008: 668-669)

(15) *bitig türdi badı öze tamgalap / sunup birdi ögdülmüş aldı ulap*

“Mektubu katlayıp bağladı ve üstünü mühürleyerek uzattı; / Ögdülmüş gelip elinden aldı.” (Arat KB 3275, 2008: 588-589)

(16) *tüketti sözün türdi badı bitig, / sunup birdi aldı kadaşı tetig*

“Sözünü tamamladı, mektubu katlayıp bağladı; / Uzattı ve zeki kardeşi aldı” (Arat KB 3811, 2008: 666-667)

(17) *kötürdi bitig kör öze tamgalap, / sunup birdi ögdülmüş aldı ulap*

“Üstünü mühürleyip mektubu eline aldı, / Uzattı ve Ögdülmiş de aldı”
(Arat KB 3942, 2008: 686-687)

(18) *nengni bolmasa er alıp birgüke / Elig kısga boldı kamug edgüke*

“Verecek malı olmazsa, / insan hiçbir iyiliğe el uzatamaz” (Arat KB 3983, 2008: 694-695)

İncelediğimiz örneklerde, cümlede Shibatani'nin lütuf ve şükran ifadelerini sağlayan şartların bulunması, Türkçenin tarihî dönemlerinde olduğu gibi, Türkiye Türkçesi ve diğer çağdaş Türk lehçelerinde de bu işlevin korunduğunu göstermektedir.

3.2. Türkiye Türkçesinde ver- Yardımcı Fiili

Türkiye Türkçesinin dilbilgisi kitaplarında, söz konusu birleşik fiil yapısının, işlevi gereği *tezlik*, *beklenmezlik*, *kibar emir / rica*, *kolaylık*, *dileyiş* gibi başlıklar altında toplanmış olduğu (Gencan 2001, Hengirmen 2005), *lütuf ve şükran ifadesi* (Bkz. Gençer 2009; Gençer 2011) olarak kullanımına değinilmediği görülmüştür. Gökçe (2013) ise bu yapının *yarar kılınışı* gösterdiğinden bahsetmiştir.

• Tezlik

(19) *Eve gelip iki dakikada yapı yapıvereceksin, hem de kilo almayacaksın mantığında.* (Yolculuk Nereye Hemşerim, Gülse Birsnel, s.52)

(20) *Kılıcını çekmeye hazırlanan kralın keyfi bir anda kaçiverdi.* (Öldüğüm Gün, Senai Demirci, s. 44)

(21) *Bir saat içinde canciğer oluverdiler.* (İstanbul'un Halleri, Aziz Nesin, s. 82)

(22) *Gelgelelim, hayırsever tüccar ortada gözükür gözükmez homurtu kesiliverdi ve bu kez fısıltılar başladı.* (Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri, İhsan Oktay Anar, s.37)

Bu örneklerde, *işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen* faktörlerinin aynı anda görülmeşi ve *iki dakikada, bir anda, bir saat içinde, gözükür gözükmez* gibi zaman tamlayıcılarının varlığı nedeniyle cümlelerin tezlik belirttiği düşünülmektedir.

• Anîlik/Beklenmezlik

(23) *Nasıl oldu bilmem, arımdan gelen biri kollarımdan yakalayiverdi.* (Zıkkımın Kökü, Muzaffer İzgü, s. 46)

(24) *Selahattin Bey, gençliğini deli gibi geçirdikten, hayatın tadılmadık*

zevkini bırakmadıktan sonra, birdenbire yorgunlaştığını, artık daha fazla koşacak kuvveti olmadığını görmüş, beş sene kadar evvel, bu kendisinden tam on beş yaş küçük kızla evlenivermişti. (Kuyucaklı Yusuf, Sabahattin Ali, s. 9)

(25) Yolda yürürken sanki o anda aklımıza gelmiş gibi bir dükkâna girip sana bir ayakkabı alıveriyoruz. (Tutunamayanlar, Oğuz Atay, s. 477)

Bu kategorideki örneklerde de, (25) dışında, işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen üçlüsü aynı anda var olmadığından cümleler lütuf ve şükran bildirmemektedir. Ancak, (25)'te koşullar sağlandığı halde cümlede lütuf ve şükran anlamı bulunmamaktadır. Çünkü “sanki o anda aklımıza gelmiş gibi” zarf öbeği durumun beklenmezlik içerdiğini kanıtlamaktadır.

• Kolaylık

(26) Vara yoğa kakhahalarını salıveriyorlardı. (Baba Evi, Orhan Pamuk, s. 23)

(27) Kâhini öldürürse, kendi ölümünü de çabuklaştıracasına inanıverdi. (Öldüğüm Gün, Senai Demirci, s. 44)

(28) Daha ötede beyaz bıyıklı, uzun boylu bir adam, yorgun bir tavırla kollarını yanına bırakıverdi. (Dudaktan Kalbe, Reşat Nuri Güntekin, s. 26)

Cümlelerde eylemlerin engelsiz, kolayca gerçekleşiyor olduğu gözlemlendiğinden kolaylık başlığı altında verilmesi uygun görülmüştür.

• Dileyiş

(29) Sonra onları toplayı toplayıvereyim. (Damda Deli Var, Aziz Nesin, s. 75)

Bu cümlede eylemin tarzından ziyade (tezliği, kolaylığı) konuşanın isteği ön plana çıkmaktadır.

• Lütuf ve Şükran

(30) .... dualardan birini tamamiyle ezberlemeden ihtiyar tarafından salıverilmezdi. (Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri, İhsan Oktay Anar, s. 137)

(31) Selva ders verirken Fazıl'la ilgileniyor, çocuğu hava almaya çıkartıyor ve evin alışverişini yapıveriyordu, hazır çıkmışken. (Nefes Nefese, Ayşe Kulin, s.93)

(32) Olaydan birkaç gün önce bütün betiklerini at uşağına armağan etmiş (uşağı da salıvermiş) ve gece gündüz demeden Bilig-Tenüz okumaya vermiş kendini. (Tutunamayanlar, Oğuz Atay, s. 185)

(33) *Bir kenara yazıverseniz?*(*Bıçağın Ucu*, Atilla İlhan, s. 306)

(34) *Sen şimdi aklında kalanlarla idare ediver.* (*Tutunamayanlar*, Oğuz Atay, s. 452)

Çalışmanın asıl üstünde durduğu konu olan lütuf şükran ifadelerinin örneklendiği bu cümleleri, diğer kategorilerden ayıran en önemli özellik, işin birisi tarafından başka biri için, başka biri yararına yapılmış olmasıdır. (30)’da ihtiyaç tarafından salıverilen, çocuklardır. İhtiyarın, çocukları dışarı salması onlar için bir ödüldür ve bu durum okuyucuya aktarılırken ihtiyarın bu hareketiyle bir lütufta bulunması ve çocukların bu durum karşısındaki şükran duyguları görüldüğü üzere *ver-* yardımcı fiili ile sağlanmıştır. (31)’de ise Selva’nın yapmış olduklarından olumlu yönde etkilenen Fazıl ve ev halkı vardır ve yazar Selva’nın yaptıklarını Fazıl ve ev halkına bir lütuf gibi görmektedir. (32), (33) ve (34)’te de gerçekleştirilen eylem sonucunda ortaya çıkan bir yararlanma söz konusudur. Bu cümlelerdeki lütuf ve şükran anlamlarını daha basit örneklerle açıklamak için tasarladığımız örnekler aşağıdaki gibidir:

(35a) *Hasan Ayşe’ye kapıyı açiverdi.*

(35b) *Hasan kapıyı açiverdi.*

(35c) *Hasan kapıyı yavaşça açiverdi.*

(35d) *Hasan Ayşe’ye kapıyı yavaşça açiverdi.*

(35a)’da karşımıza çıkan datif durumu “için” görevini de üstlendiğinden, buradaki lütuf ifadesi kolaylıkla kabul edilebilir. Ancak (35b)’de anlatılmak istenenin tezlik mi, lütuf veya şükran ifadesi mi olduğu tartışmalıdır. (35c)’de tezlik anlamı tamamen ortadan kalkmakta, (35d)’de ise cümlenin bir lütuf şükran ifadesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye Türkçesinde, tezlik ifadesi ile lütuf-şükran ifadelerini ayırt etmede; *işi yapan*, *işten etkilenen* ve *transfer edilen* üçlüsünün cümle içinde aynı anda kullanılıyor olması en önemli ipucudur.

3.3. Diğer Türk Lehçelerinde *ver-* Yardımcı Fiili

ver- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiiller, çağdaş Türk lehçelerinde de görülmekte, Türkiye Türkçesinde yazılmış olan çağdaş Türk lehçelerine ait gramer kitaplarında bu fiiller tezlik fiili olarak gruplandırılmaktadır. Ancak bazı lehçelerde fiil birleşmelerinde dikkati çeken nokta, asıl fiilin yardımcı fiile *-p* ile de bağlanabiliyor olmasıdır.

Türkiye Türkçesinde ise ister tezlik, ister lütuf şükran ifadesi olarak kullanılsın *fiil+p+ver* yapısının birleşik fiil olarak kullanımına rastlanmamaktadır. Bu bölümde, Türkiye Türkçesi dışında kalan sekiz çağdaş Türk lehçesinden

alınan örneklerde birleşimin yapısı ve cümleye kattığı anlamlar ele alınmıştır. Çağdaş Türk lehçelerinin incelenen örneklerinde, bu birleşmelerdeki zarf-fiil ekindeki farklılığın anlamı değiştirdiği sonucuna varılmıştır. *fil+p+ver* yapısında doğrudan lütuf-şükran anlamı gözlemlenirken; *fil+I+ver* yapısının kullanıldığı cümlelerde *işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen* üçlüsünün ortaya çıkmasıyla anlamın tezlik, kolaylık, anılık bildirme işlevlerinden uzaklaşıp lütuf ve şükran bildirme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Aşağıda daha önceki çalışmalarda tezlik ifadesi bildirdiği savunulan örnekler işlevlerine göre yeniden sınıflandırılmıştır ve lütuf-şükran ifadesi bildirenler ilgili başlık altına alınmıştır. Araştırmacıların örneklerinin tekrar ele alınmasıyla yaptığımız sınıflandırmaya Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı web sayfasından taradığımız örnekler de eklenmiştir.²

Yeni Uygur Türkçesi

Uygur Türkçesinde iki yapı birlikte görülmektedir. Rentzsch (2006) dışındaki araştırmacıların çalışmalarında, taranan metinlerde *-p ber-*’li yapılar olmasına rağmen bunlara dair açıklamalara yer verilmezken, *-a, ä ver-* yapısının tezlik bildirdiğinde araştırmacılar hem fikirdir (Ersoy, 2012: 410; Doğan, 2007: 654).

Aşağıdaki karşılıklı konuşma Gençer (2009)’den alınmıştır³. Konuşmacılardan A ve B’ye role-play kağıtları verilmiş, buna göre A’dan kaza geçirmiş olan B’yi ziyaret etmesi, arkadaşının halini hatırlaması ve ev işlerinin aksamamış olmasının sebebinin öğrenmesi istenmiştir. B ise kaza geçirmiş yatmaktadır. Yemeklerini ve ev işlerini her gün bir arkadaşı gelip yapmaktadır ve B bu durumdan memnundur. Kendilerinden bu durumlara uygun bir konuşma oluşturulması istenmiştir.⁴

A: *Esselamu aleyküm.*

B: *Ve aleyküm selam.*

A: *Qandaq ahvalıñ*

B: *Yahşi adaş*

A: *Añlısam qatnaş vegasiye yolukup kapsen.*

B: *Kiliş mesliqe ucurap.*

2 <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>

3 Gençer, Z. (2009). Türkiye Türkçesinde *-i ver-* Yapısıyla Kurulan Birleşik Fiillerin Lütuf-Şükran İfadesi Olarak Kullanılması-Japonca ve Modern Uygurca Karşılaştırmalı-. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Okayama Üniversitesi, Okayama, Japonya. 「トルコ語の-I ver- で構成される複合動詞における恩恵性-日本語とウイグル語の比較対照-」岡山大学、日本.

4 Konuşma dilinde lütuf-şükran ifadelerinin kullanım sıklığını ve tezlik ile arasındaki farkın konuşmacılar tarafından ayırt edilemediğini ölçme amaçlı üç durum oluşturulmuştur. Bu üç durum Türkiye Türkleri, Uygur Türkleri ve Japonlara verilmiş kendilerinden karşılıklı konuşma oluşturmaları istenmiştir. Türkiye Türkü ve Uygur Türkü katılımcılar da kendi aralarında Japonca seviyelerine göre gruplandırılmıştır. Ses kayıtları değerlendirilirken Uygur Türkü katılımcılarda Japonca seviyelerinin ayırt edici özellik olmadığı anlaşılmıştır. Ancak Türkiye Türklerinde, yukarıda verilen durumda beklenen *-i ver-* yapısını Japonca bilenler Japonca bilmeyenlere kıyasla daha fazla kullanmıştır.

A: *Hazır qandaq turuvatisan?*

B: *Yaman emes asta sahi vatimen.*

A: *Hudayım şiphaliq bersin.*

B: *Rahmet.*

A: *Öylering çirayliq turuvitupdu. Putung agrıh turup qandaq tazla vatisen?*

B: *Zeynep patpat kep tamaq-ım-ni itip, tazlap berivatıdu.*

A: *Hoş, Hudayım ga emanet.*

B: *Hoş, rahmet adaş.*

(36) *Zeynep patpat kep tamaqımni itip, tazlap berivatıdu.* "Zeynep ara ara gelip yemeğini yapıp, (evimi) temizleyiveriyor."

Görüldüğü gibi, B, A'ya içinde bulunduğu durumu açıklarken kurduğu cümlelerde *itip, tazlap ber-* birleşik fiillerini kullanmıştır. Yeni Uygurcada *ber-* ile kullanılan birleşik fiiller *-I ber-* ve *-Ip ber-* olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ile ilgili olarak Rentzsch (2006), *-Ip ber-* ile kurulan birleşiklerde, yapının cümleye "bir başkasının yararına yapma" anlamı kattığını savunmaktadır. Yaptığımız diğer ses kayıtlarının ve incelediğimiz yazılı metin örneklerinin Rentzsch'i doğruladığı görülmektedir.

• Tezlik, engelsizlik

(37) *Eçiqaq kätkänligimdin yäveriptimän.* "Acıktığımdan dolayı yiyiverdim" (Ersoy 2012: 424)

(38) *Lékin küçük uniñdin qorqmiğan iken, yene arqisidin marap kéilverdi.* "Lakin köpek yavrusu ondan korkmamıştı, yine arkasından gizlice geliverdi." (Doğan 2007: 686)

• Lütuf-şükran

(39) *Här qandaq tamaqni buyrusıñiz hazırla etip berimän.* "Hangi yemeği isterseniz hemen hazırlarım." (Ersoy 2012: 422)

Bize göre "...sizin için hazırlayayım." şeklinde de aktarılabilir.

(40) *Sizgä gariğudäk taqılap berimän.* "Size yarına kadar nalları çakayım." (Ersoy 2012: 422)

Bize göre "Sizin için yarına kadar nalları çakayım" şeklinde de aktarılabilir.

(41) *Yeziqniñ här xil şakillirini işlitip çirayliq köçürüp berimän.* "Yazının her çeşit şekillerini yapıp güzelce yazayım." (Ersoy 2012: 422)

Özbek Türkçesi

Doğan, Özbek Türkçesinde *ver-* yardımcı fiilinin her iki yapıyla birleşmesinden oluşan birleşik fiilleri tezlik fiili olarak ele almıştır (Doğan

2007: 392). Öztürk ise, *-b ber-*‘li yapının failden ayrılma, *-ä ber-*, *- ä ver-*, *- ä/-y ber-*, *-b yubar-* ‘lı yapıların da tezlik, engelsizlik bildirdiğinden bahsetmiştir (Öztürk 2012: 335). Bunlara ek olarak sürerlik ve lütuf şükran bildirme işlevleri olduğu tespit edilmiştir. İncelenen örneklerde *-(y)I/A ber*‘li yapıların tezlik, engelsizlik veya sürerlik bildirdiği, *-p ber*‘li yapıların ise lütuf şükran bildirdiği tespit edilmiştir. Sürerlik ifade eden cümlelerde, ana fiilin kılımsızlığıyla süreç bildiren fiillerden olması (*kıl-*, *yaşa-*, *otur-* vb.) dikkat çekmektedir.

• Tezlik, engelsizlik

(42) *Toxtämäsdän küläversängiz, başqalär häm külib yubaräbd.* “Durmadan gülerseniz başkaları da gülüverir” (Öztürk 2012: 342)

(43) *Mäyli, öz haliçä qoyä bering.* “Olur, kendi hâline bırakıverin.” (Öztürk 2012: 346)

(44) *Böri şaşib-pişib yeyäveribdi.* “Kurt acele acele yiyivermiş.” (Doğan 2007: 433-438)

(45) *Lakin kız otin alib tüşiş ornige tam başide zinkırıp yiğlayveribdi.* “Lâkin kız, odun alıp gitmek yerine dam başında hıçkırıp ağlayıvermiş.” (Zümred Ve Kımmet / Zümred Ve Kımmat)

(46) *Şu halde padşanın revaği tagiden öte beribdiler.* “Bu hâlde padişahın köşkünün önünden geçivermişler.” (Kılıç Batır / Kılıç Bahadır)

• Sürerlik

(47) *Künlerden bir kün yer haydeb bolib, çiğit ekib yürsem, haligi leylek tepemden uçib ötdi. İşimni külaverdim.* “Günlerden bir gün yer sürüp, çiğit ekerken, bu leylek tepemden uçup geçti. İşime devam ettim.” (Altın Tarpuz / Altın Karpuz)

(48) *Yiğit kız bilen garde vatan rozgar kılıb yaşayveribdiler.* “Yiğit, kız ile mağarada günlerini geçiriyormuş.” (Ecdar Kuş / Ejder Kuş)

(49) *Kımmet erteden kare keçgeçe yalkavlenib oturaverer eken.* “Kımmat sabahtan gece yansına kadar tembel tembel oturuyormuş.” (Zümred Ve Kımmet / Zümred Ve Kımmat)

• Lütuf-şükran

(50) *Sen ustädän çöt (teşä) alib, saz tupraq alib kel, men tavağ yäsäb berämän, debdi.* “Sen ustadan keser al, killi toprak al gel. Ben tas yapıveririm demiş.” (Doğan 2007: 422-423)

(51) *İye, änävi bedänäni qaränglar, uni men balamgä tutib berämän, debdi.* “A! Şu bildircına bakın, onu ben çocuğum için yakalayacağım demiş.” (Doğan 2007: 432-437)

(52) *Kette kuş siğadigen kirk hanelik kefes yasatib bersin.* “Büyük kuş

sığacak kırk hanelik kafes yapısın.” (Kence Batır / Küçük Bahadır)

(53) *Kempir uni sevmebdi, paşsi ertekler hem aytib bermebdi.* “Yaşlı kadın onu sevmemiş. Güzel masallar da anlatmamış.” (Zümred Ve Kimmet / Zümred Ve Kimmat)

(54) *Köpçilik ortage tüşib bezor bir eşek ündirib berdi.* “Kalabalık araya girip zorla bir eşek verdi.” (Üç Yalganda Kırk Yalğan / Üç Yalanda Kırk Yalan)

Türkmen Türkçesi

Doğan, tezlük fiili başlığı altında sadece $-(y)I/A$ ber’li yapılarla yer verirken $-p$ ber yapısından bahsetmemiştir (Doğan 2007: 571). Kara ise her iki yapıya da yer vermiş, bunların tezlük ifade ettiğini bildirmiştir (Kara 2012: 276). Uygur, birleşik fiillere ayrı bir başlık açmayıp birleşik fiil çekimlerinin altında sadece yeterlilik (iktidar) şeklinden bahsetmiştir (Uygur 2005: 14). İncelenen örneklerde $-(y)I/A$ ber’li yapıların tezlük, engelsizlik bildirdiği, $-p$ ber’li yapıların ise lütuf şükran bildirdiği tespit edilmiştir.

• Tezlük, engelsizlik

(55) *Alça diyen oğlan meni kemana salıp, uçup baryaan torğaya atıp gøyberiberdi.* “Alça adlı çocuk beni sapana koyup uçup giden çayır kuşuna fırlatıverdi.” (Doğan 2007: 600-601)

(56) *Darak ulı cennellik bolup yatıberyer.* “Tarak büyük bir orman oluverir.” (Üç Uya / Üç Kız Kardeş)

(57) *Geçi bolsa depenin üstünden aşıp, gaçyar gidiberyer.* “Keçi ise tepenin üstünden aşıp kaçıp gider.” (Aldanan Möcek / Aldanan Kurt)

• Lütuf-şükran

(58) *Zamananıñ çeper suratlandırması, döwürdeşlerimizniñ zähmet çekişleri, ruhi-ahlaki keşpleri, garaşsızlık zamanasınıñ dilimizi, dinimizi özümize gaytarıp berşi...* “Devrin sanatsal tasviri, çağdaşlarımızın emek çekişleri, ruhî (manevî)-ahlakî görünüşleri, bağımsızlık döneminin dilimizi, dinimizi bize geri veriş...” (Uygur 2005: 19)

(59) *Şığır okaap berip gövnumizi götererdi.* “Şiir okuyuverip gönlümüzü yüceltirdi.” (Kara 2012: 283)

(60) *Yör onda, men sana onat av tutup bereyin. Belki sondan iyip semrersin diyiptir* “Yürü o zaman, ben sana güzel av tutuvereyim. Belki, onlardan yiyip semiririrsin demiş.” (Yolbars ve Tilki / Arslan ve Tilki)

(61) *Men sana bir yağlıca kömeç bişirip bereyin! diyipdir.* “Ben de sana yağlı bir çörek pişireyim! demiş.” (Bövençik / Oburcuk)

(62) *Sen tapmarsın, men bir köke edip bereyin, şonu tigirle de git, nire*

barıp dursa, doğanların şo tayda bolar diyyer. “Sen bulamazsın; ben bir çörek yapıp vereyim. Onu yuvarla da git; o nereye varıp durursa, kardeşlerin oradadır der.” (Akpamık / Akpamık)

(63) *Maral hem yere düşüp, kempiriñ geyimlerini yuvup beripdir. “Maral da yere inip koca karının elbiselerini yıkayıvermiş.”* (Ekecan / Ablacan)

Kazak Türkçesi

Akbaba (2011), *ver-* yardımcı fiilinin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde yapısını, seslik özelliklerini, kullanılışını ve işlevlerini ayrıntılı olarak ele almıştır. Akbaba, *fiil +A /y+ ber-* yapısının, Nogay ve Kazak Türkçelerinde; *1.hareketin sürekliliğini belirtmek, 2.hareketin kolayca, engelsiz yapıldığını belirtmek, 3.hareketin önem vermeden yapıldığını belirtmek, 4.yönelme belirtmek, 5.anilik, çabukluk belirtmek, 6.asıl fiile rica anlamı katmak, 7.hareketi yapmak için güç, enerji harcadığını, niyeti yerine getirme çabası içinde olduğunu belirtmek, 8.imkân belirtmek* gibi anlamları olduğunu vurgulamaktadır (Akbaba 2011: 76-86). *-(I)p+ ber-* yapısının ise *1. oluş veya kılışın öznenin kendisi için değil, başkası için yapıldığını göstermek, 2. hareketin sonucunun bazen öznenin başka tarafa yönelmeyip kendi menfaati için gerçekleştiğini göstermek için kullanıldığını belirtir* (Akbaba 2011: 87-88). Akbaba'nın bu tespitleri bizim lütuf şükran ifadesi olarak kullanımı konusundaki görüşlerimizi desteklemektedir. Ayrıca Akbaba, Oralbayeva (1971)'den⁵ naklen yarar sağlama anlamının *-(I)p al-* yapısının da temel işlevlerinden biri olduğunu belirtmiş, *-(I)p ber-* 'in hareketi başkasının yararına yapma anlamını ifade ederken, *-(I)p al-* 'in hareketi kendisi yararına yapma anlamı taşıdığını ifade etmiştir (Akbaba 2011: 88). Bize göre *-(I)p al-* yapısının bu işlevi Japoncadaki *-te morau* (*-(I)p al-*) yapısı ile paralellik göstermektedir ve başkasına yapılan bir lütuftan ziyade kendine yapılan lütufta karşılık duyulan şükranı ifade etmede kullanılır.⁶ Diğer araştırmacılardan, Tamir (2012) ve Uygur (2014), çalışmalarında birleşik fiillere veya *ber-* yardımcı fiiline yer vermezken, Doğan ve Şuataman (2007) fiil+ fiil şeklinde olan birleşik eylemler başlığı altında tek bir örnekle (*jüre-p ber-*) yapıyı göstermişler anlam ve işlevine değinmemişlerdir. Ancak zikredilen çalışmaların örnek metinlerinde ve kendi taradığımız metinlerde her iki yapıya da rastlanmaktadır. Bize göre incelenen örneklerde *-(y)I/A ber'*li yapılar tezlik, engelsizlik bildirirken, *-p ber'*li yapılar lütuf şükran bildirmektedir.

5 Oralbayeva, N. (1971). “Kategoriya Harekteru Protekaniya Deystviya v Sovremennom Kazahskom Yazıke”, *Sovetskaya Turkologiya*, 5, Moskova, s. 95-100.

6 *Watashi wa Taro ni eigo wo oshie-te moratta.* (Ben Taro'ya İngilizceyi öğret-ip- aldım. Yani, Ben Taro'dan İngilizceyi öğrendim.) Bu cümlede *oshieru* fiili (öğret-) te (-p) formuna girerek yardımcı fiil *morau* (al-) ile birleşip öğrenme işinin *watashi* (ben)'nin lehine olduğunu ifade eden bir anlam kazanmıştır. Kırgız, Hakas ve Tuva Türkçelerinin bu birleşik fiil yapısı Japoncayla paralellik göstermesi ve tezimizi desteklemesinden dolayı konuyla ilgili yeni bir pencere açmaktadır ve üzerine özel bir çalışma gerektirmektedir.

• Tezlik, engelsizlik, kolaylık:

(64) ...*Ešteñe joq, jata ber!* “...Hiçbir şey yok, umursama, yat!” (Akbaba 2011: 81)

(65) *Osulayşa künder men tünder öte beredi.* “Böylece günler ve geceler geçiverdi (Akbaba 2011: 82)

(66) *Öleñi kurgırdı damılsız jattay berip kip-kiştentay nemerem kök mıy bop ketpese ne gılsın dep tüytıldengen balajan äje ara tüsip körip edi, odan da tük önbedi.* “Şiiri kör olasıcaıy, ara vermeden ezberleyip küçücük torunum aptal olmasın da ne olsun diye düşünen, çocukları çok seven ninem araya girmişti, ondan da hiçbir şey çıkmadı.” (Doğan ve Şuataman 2007: 240-242)

(67) *Calkavlar malın bakpay koya berip, / Cok bolsa kaskır cedi demegi bar.* “Tembeller malına bakmayıp, Kaybolunca kurt yedi demesi var.” (Babas Pen Kaskır / Babas ile Kurt)

Bize göre “... bakmadan koyuverip...” şeklinde aktarılmalıdır.

(68) *Murat bayağı bağıtımın jüre beredi.* “Murat daha önce izlediği yönü takip eder.” (Altın Jüzik / Altın Yüzük)

Bize göre “...yönden yürüyüverdi.” şeklinde aktarılmalıdır.

• Lütuf-şükran

(67) *Al küni boyu jattağanamızı keşkinin atamız ben akemizge ayıp beremiz.* “Gün boyu ezberlediklerimizi akşamında dedemizle babamıza okuyoruz.” (Doğan ve Şuataman 2007: 240-242)

(68) *Üy salıp ber; eyelimdi kayır; eytpese beriñdi de kıramın, deydi.* “Ev yap ver. Eşimi geri ver, yoksa hepinizi yok ederim, demiş.” (Kulamergen / Kula Mergen)

(69) *Murat “osı ak koy” dep, ak julanğa bolısıp, kara julandı jığıp beredi.* “Murat: “Ne de olsa aktır.” diyerek ak yılanın tarafını tutar ve onun kara yılanı galip gelmesini sağlar.” (Altın Jüzik / Altın Yüzük)

(70) *Şeşesi bergisi kelmeydi, birak balasınıñ köñilin kıymay jüzikti alıp beredi.* “Annesi vermek istemez; ama oğlunun gönlünü kıramaz ve yüzüğü bulunduğu yerden çıkarıp uzatır.” (Altın Jüzik / Altın Yüzük)

Bize göre “...yüzüğü ona alıverdi” şeklinde aktarılmalıdır.

Kırgız Türkçesi

Çengel, *ber-* yardımcı fiilinin -A/-O; -y zarf fiil ekiyle kullanıldığında hareketin sürekli olarak yapıldığını ifade ettiğini, tezlik bildirdiğini, -(Ip / -(Up) ekiyle kullanıldığında ise hareketin başkasının yararına yapılmasının söz konusu olduğunu belirtmektedir (Çengel 2012: 525). Doğan ve Hünnerli, -A/-O; -y *ber-*

'li yapıların tezlik ifade etmede kullanıldığını, bir diğer tezlik ifadesinin ise *-(I)p*, *-(U)p* zarf-fiil ekinden sonra ciber- yardımcı fiilinin kullanımıyla oluştuğunu belirtmektedirler ancak *-(I)p ber-* yapısından bahsedilmemektedir (Doğan ve Hünerli 2007: 304). Taradığımız metinlerde her iki yapıya da rastlanmaktadır ve *-A/-O*; *-y ber-*'li yapıların tezlik, engelsizlik, kolaylık işlevleriyle, *-(I)p ber-*'li yapıların da lütuf ve şükran işlevinde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

• **Tezlik, engelsizlik, kolaylık:**

(71) *Kapıletten ok cañılıp ketebi dep, delbelektep ketip bara catıp, bir kırğa çıga bergenimde, tak men sıypap ötüp catkanday tirde çok, açuu tabıştar menen dağı bir top mıltık atıldı.* “Seken kurşuna hedef olmayayım diye eğilmiş bir halde tam tepeye çıkmak üzereyken, sanki beni sıyrarak geçiyormuş gibi hedefsiz, acı seslerle yine silahlar patladı.” (Doğan ve Hünerli 2007: 353-356)

(72) *Men kırdan cügürüp adlımda bir kabakka kire bergen cerde tısünö katuu korkunç belgisi kirip, közü çakırayıp, kalıñ çalkanga cañı tıgılıp catkan biröö maga: ...* “Tepeden koşarak önümdeki oyuğa tam girecekken, yüzünde müthiş bir korkunun belirtileri olan, gözler fal taşı gibi açılmış, ısırgan otlarının arasına dalmış biri bana: ...” (Doğan ve Hünerli 2007: 353-356)

Bize göre tezlik bildiren bu yapılar “çıkıverecekken, giriverecekken” şeklinde de aktarılabilir.

(73) *Kenceke: “Cetimiştegi atasının canı ayaluu bolup, cetkinçek balasının canı ayaluu bolboso meyliçi! - dep üç koyop bastırıp kete beret.* “Kenceke: “Yetmişindeki babası, doğacak çocuğumuz üzülmesin yeter ki” diyerek o da atına atlayarak oradan ayrılır.” (Töştük / Töştük)

• **Lütuf-şükran**

(75) *Emilbek, tetigi şatı menen çıgıp, mına bul ciptin üçün tamdın burçuna baylap berçi, kir cayayın.* “-“Emilbek şuradaki merdiven ile çıkıp şu ipin ucunu evin köşesine bağlayıver de çamaşır asayım” dedi.” (Çengel 2012: 534-535)

(76) *Mına bu beşmanttı körçü. Munu Cıpargülüm tigip bergen...* “İşte, şu beşmete bir bak. Bunu Cıpargül'üm dikti...” (Uygur 2009: 35)

Bize göre “Bunu Cıpargül'üm dikiverdi.” şeklinde de aktarılabilir.

(77) *Urumkan: “Burkan coon sanday cez döngöçüm bar şırıgan kiyiz balta, müyüz saptuu, oşonu menen cara çaap ber!” - dedi.* “Urumkan: Gürüldeyen büyük bir çelik kütüğüm var. Boynuzdan yapılmış sapı, keçeden kılıfı olan balta ile onu parçalayıver!” der. (Töştük / Töştük)

(78) *“Men 9 uuluma bir kişinin 9 kızı bolso, alıp berem,” dep kız izdep cönöyt.* ““Dokuz oğluma bir kişinin dokuz kızı varsa alacağım” diyerek kız aramaya çıkar.” (Töştük / Töştük)

Nogay Türkçesi

Akbaba, Nogay Türkçesi gramerinde $-(I)p+$ *ber-* yapısında örnekler bulunmasına rağmen, taranan metinlerde tasvir fiili olarak kullanılan örneklere rastlanmadığını belirtmektedir (Akbaba 2011: 87). Taradığımız metinlerde yapının çoğunlukla zarf-fiil oluşturmada kullanıldığı dikkat çekmektedir:

(79) *Un tile, -deydi Kurtka, kutırgan tavısı man Kartına, silkine berip.* “Kadın, kocasına bağırıp silkinerek: “Un iste” der.” (Nepsiz Kurtka / Özlü Kadın)

(80) *Tan şolpanı küle berip batkanda, Hatm-tülkige, Kart-ayuvga aylanadı.* “Sabah yıldızı gülümseyerek batarken, kadını tilkiye, adam da ayıya dönüşür.” (Nepsiz Kurtka / Özlü Kadın)

(81) *Bepişinin öksesin / Yüre berip tozdırgan, / Duniyasın zavıkkık mınan ozdırgan, / Abdul-Gazi Şelebiy, Avırtıyman dep ol kaldı.* “Pabucunun ökçesini, / Yürüyerek tozduran / Dünyasını zevkle geçiren, / Abdul-Gazi Çelebi, Hastayım deyip kaldı.” (Edil-Soltan / Adil Sultan)

Bize göre, zarf-fiil oluşturma işlevi taşımayan $-(y)I/A$ *ber-*’li yapıların tezlik, engelsizlik, kolaylık, *işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen* üçlüsünün aynı anda cümlede görülmesi durumunda ise lütuf ve şükran bildirdiği gözlemlenirken, $-p$ *ber-*’li yapıların lütuf şükran bildirdiği gözlemlenmektedir.

• Tezlik, engelsizlik, kolaylık

(82) *Sav duniyaga aytilgan mazallı yigit künnen künge kart bolıp, kuvat yoyıp eseygen sayın teren oyılı bola berdi.* “Bütün âlemde tanınan kuvvetli yiğit günden güne ihtiyarlayıp, kuvvetini kaybedip, yaşı geçtikçe derin düşüncelere dalar oldu.” (Akbaba 2012: 674-675)

Bize göre “...derin düşüncelere dalar oluverdi.” şeklinde aktarılmalıdır.

• Lütuf-şükran

(83) *Tek, sen bu kazdı bizge tegiz edip paylap berersin- deydi.* “Yalnız sen bu kazı bize eşit şekilde paylaştırır der”⁷ (Bes Kaz / Beş Kaz)

(84) *Tura bara Amettin yanına han, biy, baylardın zorluğuna dayana almay, elden kasıp şıkkan yiğitler yvıla berdiler.* “Gün geçtikçe Ahmet’in yanına, han, bey ve zenginlerin eziyetlerine dayanamayıp, elden kaçıp çıkan yiğitler toplanıverdiler.” (Aysıldın Ulı Amet Betir / Aysıldın Oğlu Ahmet Batur)

7 Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı (2007)’nin Çeşitli Lehçelerden Metin Örnekleri (711-733) kısmından alınan bu cümlelerin Türkiye Türkçesine aktarımı tarafımızca yapılmıştır. İlgili kısımda metinler Türkiye Türkçesine aktarılmamıştır.

Karakalpak Türkçesi

Uygur, Karakalpak Türkçesi Grameri'nde *-p ber*'li yapılara yer vermezken, *-(y)I/A ber-* yapısının devamlılık ve tezlik bildirme olmak üzere iki işlevinden bahsetmektedir (Uygur 2010: 202-203). Taranan örneklerde her iki yapıya da rastlanmış olup, *-p ber*'li yapıların lütuf ve şükran bildirdiği, *-(y)I/A ber-*'li yapıların tezlik, engelsizlik, kolaylık, süreklilik ve cümlede *işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen* üçlüsünün aynı anda görülmesi lütuf ve şükran bildirdiği gözlemlenmiştir. Sürerlik ifade eden cümlelerde, ana fiilin kılınış itibarıyla süreç bildiren fiillerden olması (*gel-,vb.*) ve cümlede devam etme, alışkanlık bildirme gibi görevleri olan diğer leksik unsurların (her gün vb.) bulunmasının göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

• Sürerlik

(85) *Sol başka künde bir nesre kelip jegenin jep, sındırğanın sındırıp kele beripti.* O başa her gün bir şey gelip yiyeceğini yiyip, kıracağına kırıp gidiverirmiş. (Kapestegi Kustı Tapkan Bala / Kafesteki Kuşu Bulan Çocuk)

• Tezlik, engelsizlik, kolaylık

(86) *Balada taysalmastan bara beredi.* “Çocuk da çekinmeden gider.” (Kapestegi Kustı Tapkan Bala / Kafesteki Kuşu Bulan Çocuk)

Bize göre “...gidiverir.” şeklinde de aktarılabilir.

(87) *Asıksañ jüre ber, asıkpasañ kızığıımızğa karap tentegimizge törelük ber,- deydi.* “İşin aceleyse git, değilse halimize bakıp kavgamıza bir büyüklük yap, derler.” (Kapestegi Kustı Tapkan Bala / Kafesteki Kuşu Bulan Çocuk)

• Lütuf-şükran

(88) *Olar bul kitaplar uşın mağan alğıs aytıwı menen birge qaraqalpaqlardıñ milliy özgeşeliği häm etnografıyası haqqında da bir qatar jazıp beriwimdi ötinipiti.* “Onlar, bu kitaplar için beni tebrik ettiler ve Karakalpakların millî özellikleri ile etnografyası hakkında da bir kitap yazmamı rica ettiler.” (Uygur 2010: 257)

(89) *Surxan-Şerabad, Qarşı, Mirzaşölsıyaqlı tuñlar özlestirildi. Türkmenstan menen Qazaqstanda suw jetken jerine egin ege berdi.* “Surhan-Şerabad, Karşı, Mirzaşöl gibi çorak yerler tarıma elverişli duruma getirildi. Türkmenistan ile Kazakistan da suyun eriştiği yerlere ekin ekti.” (Uygur 2010: 260)

Bize göre “... ekin ekiverdi.” şeklinde aktarılmalıdır.

(90) *Kök teñizdiñ kenarında, Ak teñizdiñ arjağında, Azıvlı patşanıñ sütüniñ kaymağı, permana bolğan avileli aymağı, sözi jatık, ayday tüsli, hinji tisli Ahıvzar degen kızı bar, som bizge ekelip berseñ kusti beremiz, - deydi.* “Gök denizin kenarında, Ak denizin arkasında Azıvlı (Azılı) padişahın sütünün kaymağı, yardımcı olan köyü, ili, “aymak”ı; sözü tatlı, ay yüzlü, inci dişli

Ahıvzar (Ahuzar) adlı kızı var, onu bize getirip verirsen kuşu veririz, der.” (Kapestegi Kustı Tapkan Bala / Kafesteki Kuşu Bulan Çocuk)

(91) *Siz uşın bul kız ata anasınan, eli jurtınan keşip berildi ğoy? deydi.* “Sizin için bu kız, anne babasından, il ve yurdundan geçti, derler. (Güldırsın / Güldırsın)

Hakas Türkçesi

Hakas Türkçesinde *-a /-i pir-* ve *-p pir-* olmak üzere iki şekilde birleşme görülmektedir. Bazen ana fiil yardımcı fiile ek almadan da birleşmektedir. *-p pir-*’li yapılarda oluş veya kılış başkası için yapılmayı bildirirken, *-a /-i pir-*’li yapılar hareketin tezliğini, bitmişliğini ifade etmektedir (Arıkoğlu 2012a). Arıkoğlu *-p pir-* yapısının yanında *-p al-* yapısına da dikkat çekmekte, bu yapının oluş veya kılışı kendisi için yapmak anlamına geldiğini belirtmektedir: *tinanıp al-* “dinlemek”, *ügrenip al-* “öğrenmek”, *idip al-* “kendisi için yapmak”; *pas pir-* “(başkası için) yazmak”, *ırlap pir-* “şarkı söylemek” (Arıkoğlu 2012a: 1121). Daha önce Kırgız Türkçesinde de karşımıza çıkan bu yapı Japonca ile benzerlik göstermesi bakımından önemlidir. Kara ise her iki yapıyı tezlik fiili olarak vermektedir (Kara 2013a: 139; 2013b: 200). İncelenen örneklerde tezlik işlevinin daha çok *ıs-*(gönder-) yardımcı fiiliyle kurulan birleşik eylemlerde ortaya çıktığı, *-p pir-* yapısının lütuf ve şükran ifade ettiği, *-a /-i pir-* yapısının ise tezlik yanında cümlede *işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen* üçlüsünün aynı anda görülmesi durumunda lütuf ve şükran bildirdiği gözlemlenmiştir:

• Tezlik, engelsizlik, kolaylık

(92) *Pırsında hoy haydarı çörgende, Enestey mal pazında odırıp, uluğ hanzazındağı tamkıni toza daa tartpin, kün harağında çada uzi pirgen.* “Bir gün koyun otlatıldığında, Enestey mal başında oturup, büyük piposunu tam da bitirmeden bile güneşte yatarak uyudu.” (Kara 2013b: 219)

Bize göre “Bir gün koyun otlatırken, Enestey mal başında oturup, büyük piposunu henüz bitirmeden, gün ışığında (gündüz gözüyle) yatıp uyuyuvermiş.” şeklinde aktarılmalıdır.

• Lütuf-şükran

(93) *Anıñ soonań balkonda hushacahtarğa stol it pirgen.* “Daha sonra balkonda kuşcağıza masa yapıverdim.” (Kara 2013b: 211)

(94) *Huvannıñ palazı çoh polğan. Ol palam ağaa ool idinege piriskenner.* “Huvan’ın çocuğu yokmuş. Bu çocuğu onu evlat edinmesi için ona vermişler.” (Kara 2013b: 214-215)

(95) *Pır iney oolğına ipçi al pirgen poltur.* “Yaşlı bir kadın oğlunu evlendirmişti.” (Kara 2013b: 227-228)

Bize göre “Yaşlı bir kadın oğluna kız alıvermişti” şeklinde de aktarılabilir.

(96) *-Poraatay nancı, min çon arazında çurtaan polğan polzam, olarğa tuñ köp çahsı nime çoohtap pırerçikpın, -tipçe harğa.* “-Serçe arkadaş, ben halk arasında yaşamış olsaydım onlara pek çok iyi şeyler söyledim- diyor karga.” (Kara 2013b: 230)

Bize göre, “...pek çok iyi şey anlatıverirdim.” şeklinde aktarılmalıdır.

Tuva Türkçesi

Tuva Türkçesinde *-a /-y ber-* ve *-p ber-* olmak üzere iki şekilde birleşme görülmektedir. *-a /-y ber-* şekli oluş veya kılışın tezliğini, tamamlanmışlığını veya hareketin başladığını ifade eder (Arıkoğlu 2012b: 1205). *-p ber-* şekli ise Hakas ve Kırgız lehçelerinde olduğu gibi *-p al-* yapısıyla birlikte verilmektedir. *-p ber-*’li yapılarda oluş veya kılış başkası için yapılmayı bildirirken, *-p al-* yapısı oluş veya kılışı kendisi için yapmayı belirtmektedir. Arıkoğlu şu örnekleri vermiştir: *bijip al-* “kendisi için yazmak”, *sadıp al-* “kendisi için satın almak”, *ajıldap ber-* “başkası için çalışmak”, *bijip ber-* “başkası için yazmak”, *sadıp ber-* “başkası için satın almak” (Arıkoğlu 2012b: 1205). İncelenen örnekler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

• Tezlik, engelsizlik, kolaylık

(97) *Añçılar arttı aja bergenner.* “Avcılar geçidi aşmışlar” (Arıkoğlu 2012b: 1220)

(98) *...kıs xoldarın örü ködürgen deg bolgan sonda, ulug taalıñ xoldar bajınga bargaş, düjürtüne bergen.* “Kız ellerini yukarı kaldırır gibi olduktan sonra, büyük heybe elinin ucuna gelerek indirilmiş” (Arıkoğlu 2012b: 1220)

Bize göre “...elinin ucuna gelerek inivermiş.” şeklinde aktarılmalıdır.

(99) *...holun ködürerge, attıñ ezer-çoona soydungaş, çügen-çuları anaa la uştuna bergen.* “...(kız) kollarını kaldırınca atın eyeri çıkararak, yuları başından kendiliğinden sıyrılmış.” (Arıkoğlu 2012b: 1220)

• Lütuf-şükran

(100) *Kayınarım, men adınarda taalın-savañarını düjürüp bereyn dep, kıska çugaalaan.* “Müsaade edin ben atınızdaki eşyaları indireyim, diye kısaca konuşmuş.” (Arıkoğlu 2012b: 1220)

(101) *Aştangan-çemnengen sonda, er-daa sırtık döjek beletkey bergen.* “Yemek yiyip karnını doyurduktan sonra, er kişi yatak döşek hazırlamış.” (Arıkoğlu 2012b: 1221)

4. Sonuç

Bumakalede Japonca ve Türk lehçelerinde *ver-* yardımcı fiili ile kurulmuş olan birleşik fiillerin başkasının yararına bir şey yapmak anlamı, diğer bir ifadeyle lütuf ve şükran ifadesi olarak kullanımı üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışma sonucunda: 1. Bu birleşik fiillerin, Japonca ve Türk lehçelerinde (Türkiye Türkçesi hariç) iki farklı zarf fiil eki ile kurulduğu tespit edilmiştir. Japoncada; *fiil+renyoukei(-I)+ageru* ve *fiil+teki(-DA)+ageru*, çağdaş Türk lehçelerinde; *fiil+(y)I+ver-* ve *fiil+p+ver-* şeklindedir.

2. Japoncada *renyoukei* ile birleşen yapılar eyleme bitmişlik görünüşü kazandırmaktadır. Bu bakımdan Türkiye Türkçesi dâhil incelenen diğer lehçeler ile paralellik göstermektedir. *teki* ile birleşen yapılar ise cümleye lütuf ve şükran anlamı katmaktadır. Bu durumda incelenen çağdaş Türk lehçeleriyle hem yapı hem işlev bakımından paralellik gösterdiği gözlemlenmiştir.

3. Türkiye Türkçesi dışındaki çağdaş Türk lehçeleri gramer kitaplarında *fiil+Ip+ber/ver'* li yapıların işin başkasının yararına yapıldığını bildirmede kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak, cümlelerde *işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen* üçlüsünün aynı anda cümlede görülmesi durumunda *fiil+A/y ber* yapılarının da “lütuf ve şükran” bildirdiği gözlemlenmiştir.

4. Lütuf ve şükran ifadeleri Kırgız, Hakas ve Tuva Türkçeleri ile Japoncada *al-* ve *ver-* yardımcı fiilleriyle oluşturulmaktadır. Bahsi geçen dil ve lehçelerde *-(Ip ver-* yapısında oluş veya kılış başkasının lehine gerçekleşirken (lütuf bildirirken), *-(Ip al-* yapısında konuşanın lehine (şükran bildirir) gerçekleşmektedir. Bu durum ayrı bir inceleme konusu olarak değerlendirilecektir.

5. Türkiye Türkçesinde *ver-* yardımcı fiil olarak kullanıldığında *fiil+(y)I+ver-* yapısında karşımıza çıkmaktadır. Tezlik, beklenmezlik, kolaylık gibi anlamlarının yanında, *işi yapan, işten etkilenen ve transfer edilen* üçlüsünün aynı anda cümlede görülmesi ile lütuf ve şükran ifadesi bildirdiği gözlemlenmiştir. *fiil+p+ver-* yapısında ise *ver-* yardımcı fiil olarak değil ana fiil olarak kullanılmaktadır ve iki ayrı cümle olarak değerlendirilmektedir.

Terim Kısaltmaları

- ö.i.: özne işaretleyicisi
n.i.: nesne işaretleyicisi
b.d.: bulunma durumu
y.d.: yönelme durumu
z.f.e.: zarf-fiil eki
i.e.: ilgi durumu
gçmş.z.: geçmiş zaman
TT: Türkiye Türkçesi

Kaynaklar

- AKBABA, E. D. (2011). *Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ARAT, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig I., Metin.* 2. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARAT, R. R. (1988). *Kutadgu Bilig II, Çeviri.* 4. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARIKOĞLU, E. (2012a). “Hakas Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN), Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARIKOĞLU, E. (2012b). “Tuva Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN), Ankara: Akçağ Yayınları.
- BANGUOĞLU, T. (2000). *Türkçe'nin Grameri.* Ankara: TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- BAYRAKTAR, N. (2001). “Kurallı Birleşik Eylemlerin Tarihsel Gelişimi”, *1. Türk Dili ve Kültürü Araştırmaları Ortak Konferansı*, 26 Ekim 2001, Çanakkale.
- Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı.* (2007). (Editör: Levent Doğan), İstanbul: Kriter Yayınları.
- DEMİR, N. (1994). “Birleşik Fiillerin Vurgusu Hakkında: -i ver- Şeklinin Görevlerinin Tespitinde Vurgunun Rolü.” TDAY-Belleten 1994
- DOĞAN, L., DURMUŞ, O., HÜNERLİ, B., ŞUATAMAN, Ö., EFENDİYEV, A. (2007). *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı.* (Editör: Levent Doğan), İstanbul: Kriter Yayınları.
- ERCİLASUN, A.B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri- Fiil.* Ankara: Gazi Üniversitesi. *Türk Lehçeleri Grameri (Komisyon).* (2012).(Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN), Ankara: Akçağ Yayınları.)
- ERDAL, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic.* Leiden: Brill
- ERGİN, M. (1993). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi.* Ankara: Bayrak Basım Yayın Tanıtım
- ERSOY, Y. H. (2012). “Yeni Uygur Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN), Ankara: Akçağ Yayınları.
- GABAİN, A.V. (2000). *Eski Türkçenin Grameri,* (Çeviren: Mehmet Akalın), TDK Yayınları: Ankara Üniversitesi Basımevi
- GENCAN, Tahir N. (2001). *Dilbilgisi,* Türk Dilleri Araştırma Dizisi, Ayraç Yayınevi
- GENÇER, Z. (2009). “トルコ語の-I ver-で構成される複合動詞における恩恵性—日本語とウイグル語の比較対照—”. 岡山大学、日本 [Benefactive Function of Turkish Compound Verb -(i)ver - A contrastive study between Japanese and Uighur Language- , Okayama University, Japan.] (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)
- GENÇER, Z. (2011). “Tarihi Türk Lehçelerinde “ber-/bir-” Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiiller ve Anlamları Üzerine”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S. 8 (Bahar), Ankara, s.77-91.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1991). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller,* Ankara: “Kültür Bakanlığı Yay.1348.”
- HAMILTON, J.R. (1998). *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prenses Masalının. Uygurcası-Kalyanamkara ve Papamkara-*, (çev.: Ece Korkut, İsmet Birkan), Simurg Yay., Ankara.
- HENGİRMEN, M. (1995). *Türkçe Dilbilgisi,* Ankara: Engin Yayınevi.
- HENGİRMEN, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü,* Ankara: Engin Yayınevi.

- JOHANSON, L. (2007). *Türk Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çeviren: Nurettin Demir), TDK Yayınları: Ankara.
- KARA, M. (2012). "Türkmen Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN), Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARA, M. (2013a). *Hakas Halk Masalları'nda Söz Dizimi*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- KARA, M. (2013b). *Hakas Türkçesinde Fiil*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÖZTÜRK, R. (2012). "Özbek Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN), Ankara: Akçağ Yayınları.
- RENTZSCH, J. (2006). "Actionality operators in Uygur", *Turkic Languages*, 10,193-219
- SHİBATANİ, M. (1996). "Grammatical constructions: their form and meaning", *Applicatives and Benefactives: A Cognitive Account*. Oxford: Clarendon Press, New York: Oxford University Press.
- TAMİR, F. (2012). "Kazak Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN), Ankara: Akçağ Yayınları.
- TEKİN, T. (2010). *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TEKİN, T. (1994). *Tunyukuk Yazıtı*, Ankara: Simurg Yayınları.
- TULU, S. (2008). "Anadolu ve Rumeli Ağzında {-i verir} Yapısı", VI. Türk Dil Kurultayı, Ankara
- UYGUR, C. V. (2010). *Karakalpak Türkçesi Grameri*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- UYGUR, C. V. (2009). *Kırgız Türkçesi (Gramer, Kelime Tahlilleri, Metinler, Aktarmalar; Sözlük)*, Denizli: Fakülte Kitabevi.
- UYGUR, C. V. (2009). *Kazak Türkçesi (Gramer, Kelime Tahlilleri, Metinler, Aktarmalar; Sözlük)*, Denizli: Fakülte Kitabevi.
- UYGUR, C. V. (2008). *Özbek Türkçesi (Gramer, Kelime Tahlilleri, Metinler, Aktarmalar; Sözlük)*, Denizli: Fakülte Kitabevi.
- UYGUR, C.V. (2005). *Türkmen Türkçesi (Gramer, Kelime Tahlilleri, Metinler, Aktarmalar; Sözlük)*, Denizli: Fakülte Kitabevi.
- 山田敏弘 (2004) 『日本語のベネファクティブー「てやる」「てくれる」「てもらう」の文法ー』 . 明治書院 [YAMADA, Toshihiro. 2004. *Benefactive in Japanese – "-te yaru", "-te kureru", "-te morau" Constructions*, Meiji Yay., Tokyo]
- Sözlükler
- 日本語文型辞典 (グループ・ジャマシイ). (2007). 第14刷発行・くろしお出版・東京 [Nihongo Bunkei Ziten 14 . Baskı (Japonca Dilbilgisi Sözlüğü). Jamashii Grubu. Kuroshio Yay., Tokyo]
- ARIKOĞLU, E. (2005). *Örneklili Hakasça - Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.